

Магістр 1 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ОБОВ'ЯЗКОВІ РЕЗЕРВИ ЯК ЗАСІБ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВОЮ ПОЗИЦІЄЮ БАНКУ

Анотація. Розглянуто управління грошовою позицією банку за допомогою підтримки передбачених законодавством резервів на такому рівні, щоб не допустити їх надлишку або дефіциту. Вирішення даного завдання пов'язано з вирішенням проблеми зворотної залежності між прибутковістю та ліквідністю банку.

Аннотация. Рассмотрено управление денежной позицией банка посредством поддержки предусмотренных законодательством резервов на таком уровне, чтобы не допустить избытка или дефицита. Решение данной задачи связано с решением проблемы обратной зависимости между доходностью и ликвидностью банка.

Annotation. The bank cash position management to prevent excess or deficit has been analysed in the article. The solution to this problem is connected with the problem of inverse relationship between profitability and liquidity of the bank.

Ключові слова: грошова позиція банку, резерви, портфель, активи, пасиви.

Виходячи з функціональних особливостей банку як структурної ланки банківської системи й одночасно кредитної організації підприємницького порядку, керівництво банку з метою отримання найбільшого прибутку має повсякденно вирішувати три економічно взаємопов'язані завдання, що забезпечують дієздатність банку зокрема і успіх банківської справи в цілому [1].

Проблемними питаннями у банківській системі сьогодні є:

досягнення прибутковості для покриття своїх витрат, забезпечення перспектив розвитку, виплати дивідендів акціонерам банку і відсотків клієнтам – вкладникам коштів, створення необхідних страхових резервів, оплати державних відрахувань;

забезпечення платоспроможності банку, тобто здатності в належні терміни і в повній сумі відповідати за своїми зобов'язаннями перед кредиторами – державою, банками, вкладниками тощо;

забезпечення ліквідності, тобто можливості швидкого перетворення активів банку в платіжні засоби для своєчасного виконання зобов'язань по пасиву (погашення своїх боргових зобов'язань).

Мета статті полягає у розкритті ролі резервів для забезпечення стабільного фінансового стану як банків, так і суб'єктів господарювання.

Як показує практика, втрата банком ліквідності призводить у результаті до його неплатоспроможності, після чого як наслідок настає банкрутство.

Практичний успіх банківської діяльності залежить від уміння управляти

активними і пасивними операціями банку одночасно, що в умовах нестабільності фінансового ринку є дуже актуально.

Взаємозв'язок між практичним успіхом банківської діяльності та умінням управляти одночасно активними і пасивними операціями банку полягає в такому:

1) для того щоб здійснювати активні і пасивні операції з метою отримання прибутку, банку потрібні грошові ресурси;

2) залучаючи в банки грошові ресурси через реалізацію пасивних операцій, банк повинен у визначені терміни розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями, тобто повертати залучені кошти, причому з певними відсотками для клієнтів-вкладників;

3) для здійснення розрахунків за своїми борговими зобов'язаннями банк повинен бути і прибутковим, і платоспроможним одночасно. В іншому випадку втрачається економічний сенс банківської діяльності як однієї з форм підприємницької діяльності;

4) для того щоб банк був і прибутковим, і платоспроможним, він повинен проводити прибуткові операції, що приносять прибуток, але при цьому забезпечувати їх ліквідність.

Для забезпечення ліквідності світова практика широко використовує "портфельний" підхід в управлінні балансом банку. Управління портфелем – це управління активами і пасивами банку для досягнення ліквідності, прибутковості та платоспроможності, які забезпечують стійкість і надійність його роботи в цілому. Ключовим аспектом управління портфелем банку є балансування між ліквідністю і прибутковістю [2].

В умовах благодійної кон'юнктури у сфері банківського підприємництва, коли динаміка доходів спрямована вгору, розміщення банківських ресурсів у довгострокові порівняно неліквідні цінні папери та кредити збільшує прибутковість. Однак щоб застрахувати себе від таких ризиків, як, наприклад, несподіване вилучення вкладів або видача великої суми якомусь клієнту, банк повинен подбати про те, щоб у його розпорядженні завжди були деякі ліквідні активи, що отримали назву резервів.

Портфельний підхід до управління активами банку заснований на формуванні резервів, які становлять угруповання активів за рівнем їх ліквідності. В основі цього угруповання лежить економічна залежність між ліквідністю і прибутковістю активів – чим вище прибутковість активу, тим нижче його ліквідність, і навпаки. Угруповання активів по резервах здійснюється за регресним рівнем їхньої ліквідності і за зростаючим рівнем їх прибутковості.

Перша група банківських активів – первинні резерви, що не приносять доходів, але абсолютно ліквідні [1].

Первинні резерви включають у себе такі активи:

1) готівкові гроші, що знаходяться в касі банку;

2) залишки на рахунках НБУ, що виконують роль обов'язкових резервів;

3) залишки на рахунках у банках-кореспондентах.

Управління первинними резервами полягає в тому, щоб підтримувати їх на такій вартісній величині, яка була б достатня для своєчасного виконання банком боргових зобов'язань. Якщо на залишках рахунків первинного резерву банку утворюється сума, що перевищує величину обов'язкових резервів, банк негайно інвестує її або розміщує в кредити, щоб отримати додатковий дохід. Якщо ж залишки резервного банку не задовольняють вимогам обов'язкових резервів, банк повинен збільшити ці залишки, продавши свої цінні папери, взявши позику або яким-небудь іншим способом.

Друга група банківських активів – вторинні резерви. Це активи з невеликим доходом, але високоліквідні, які з мінімальною затримкою за часом і незначним ризиком втрат своєї вартості можуть бути перетворені в готівку або засоби платежу для погашення банком своїх довгострокових зобов'язань. Це ті ліквідні активи, які комерційний банк зберігає понад суму обов'язкових резервів, їх призначенням є служити джерелом поповнення первинних резервів при зниженні рівня обов'язкових резервів, а також становити важливу складову частину управління портфелем банку в цілому.

До них відносяться депозити банків у Національному банку, депозитні сертифікати в інших банках, облігації внутрішньої державної позики, векселі та інші короткострокові цінні папери, зобов'язання казначейства.

Третя група банківських активів – це цінні папери, що не володіють достатньою ліквідністю, але приносять доходи менші, ніж кредитні операції, але більші, ніж вторинні резерви.

Ефективне управління рівнем обов'язкових резервів дозволяє банку займати оптимальну грошову позицію, спрямовану на отримання максимально можливого прибутку при достатньому рівні ліквідності. Збільшення обов'язкових резервів часто веде до зменшення прибутковості банків. У зв'язку з цим головне завдання управління грошовою позицією банку полягає в тому, щоб за допомогою факторів, які контролюються керівництвом банку, протидіяти впливу неконтрольованих обставин на величину обов'язкових резервів.

Маючи надлишки резервів, банк, як правило, продає їх іншому банку [2]. Якщо очевидно, що надлишок може зберігатися тривалий час, банк може купити цінні папери або видати клієнтам додаткові кредити. І навпаки, якщо банк відчуває дефіцит передбачених законом резервів, то він змушений купувати надлишки резервних коштів або брати кредит у центральному банку. Якщо очікується, що дефіцит буде тривалим і великим, то банк може продати цінні папери, які користуються попитом, або скоротити кредити.

Таким чином, менеджмент грошової позиції банку полягає в підтримці передбачених законодавством резервів на такому рівні, щоб не допустити їх надлишку або дефіциту, оскільки зайві резерви не приносять процентних доходів і тим самим знижують прибутковість банку, а дефіцит резервів призводить до збитків, пов'язаних з необхідністю виплачувати штрафні санкції. Іншими словами, вирішення проблеми "надлишок резервів – дефіцит резервів" пов'язане з вирішенням проблеми зворотної залежності між прибутковістю та ліквідністю банку.

Можна виділити два крайніх підходи до управління рівнем ліквідності банку з точки зору менеджменту її грошової позиції. Один з них – політика постійної підтримки резервів на рівні, достатньому для задоволення норм обов'язкових резервів під час пікових періодів збільшення депозитів.

Другий крайній підхід – політика суворого контролю за резервами. Її мета – не допустити появи в банку коштів, що не приносять доходу, тобто не мати надлишку коштів. Цей підхід базується на підтримці ліквідності на рівні граничного значення Л2, регулюючи рентабельність, виходячи з кон'юнктури ринку і податкового клімату. Цей варіант прийнятний для великих банків, таких, як Приватбанк, Укресімбанк, Ощадбанк. Це обумовлено тим, що банки такого рівня мають більший доступ до ринку ліквідних активів і можуть у критичній ситуації оперативно взяти в кредит кошти, підтримуючи ліквідність на рівні Л2. Крім того, ці банки мають широку мережу кореспондентів і відповідну інформаційну базу, що дає їм можливість регулювати прибутковість, проводячи цей процес на межі ризику.

Третій крайній підхід – оптимальний відносно фінансової стійкості банку. Він заснований на підтримці єдиного рівня рентабельності при регулюванні грошової позиції банку в широкому діапазоні. Але такий підхід в умовах України підходить тільки для великих банків, оскільки передбачає наявність гарної клієнтської бази та відповідного розрахунково-касового обслуговування, без чого прогнозування сум залишків на рахунках клієнтів і резервів власного капіталу може бути проблематичним, привабливий для клієнтів банк може дозволити собі більш ризиковано управляти грошовою позицією.

З точки зору управління грошовою позицією банку для оптимізації його прибутковості і ліквідності слід визначити параметри прибутковості і обсяг коштів, які необхідно резервувати відповідно до вимог законодавства або спрямувати на фінансування того чи іншого виду активів з метою збільшення прибутковості і зменшення ризиків. Тобто потрібно визначити оптимальну структуру активів банку, а також джерел його формування, у тому числі обов'язкових і страхових резервів. Визначаючи джерела коштів, які будуть використовуватися для формування оптимального обсягу та структури портфелів активів і пасивів, а також резервів, керівництво банку повинно врахувати як контрольовані, так і зовнішні чинники, пов'язані з вимогами регулюючих органів у сфері обов'язкового резервування, що впливають на обсяги резервів банку.

Це обумовлено тим, що частина активів повинна знаходитися в касі банку і на його кореспондентському рахунку для виконання ним своїх поточних зобов'язань та встановлених норм резервування, тобто в безприбуткових активах. Збільшення ж частини недохідних активів (унаслідок підвищення норм обов'язкових резервів) призводить до скорочення прибутковості активів і втрати банком можливості отримання додаткового прибутку.

Таким чином, враховуючи податковий характер резервування, внаслідок вилучення утворення резервів, які формують грошову позицію банку, можна запропонувати такі регулюючі та стимулюючі засоби:

1. З метою переорієнтації структури портфеля розміщення фінансових ресурсів у бік довгострокових інвестицій слід виключити із суми зобов'язань, які підлягають резервуванню, кошти, які банки інвестують у державні проекти, формуючи резервний фонд; врахувати прямі інвестиції банків; зменшити оподатковуваний прибуток на суму прибутку, який банк отримав від фінансування капітальних вкладень.

2. Для збільшення фінансової стійкості банків виплачувати їм часткову компенсацію за втрачені відсотки при депонуванні мінімальних резервів, а також давати можливість вкладати зарезервовані банком кошти у державні цінні папери в більшому обсязі.

3. Для оптимізації рівня грошової позиції банку диференціювати розмір мінімального резерву залежно від того, до якого агрегату грошової маси належить сума, яка депонується, оскільки для грошових компонентів, які входять до складу попереднього грошового агрегату, рівень резервування буде ще вищий, ніж у складових частинах подальших грошових агрегатів.

4. З метою зміцнення банківської системи України слід у цілому диференціювати резерви залежно від відповідності кредитної банківської установи міжнародним стандартам (БМС), які встановлені Базельським комітетом, а також залежно від типу і термінів діяльності банку, особливостей регіону і стану грошового ринку, видів і термінів депозитів та обсягів і структури активів банку.

Наук. керівн. Кондусова Л. Ф.

Література: 1. Положення про порядок формування обов'язкових резервів для банків України : Постанова правління Національного банку України від 16.03.2006 р. № 91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 2. Грудзевич Я. Політика обов'язкових резервних норм як один із основних інструментів грошово-кредитного регулювання економіки / Я. Грудзевич, З. Заставна // Регіональна економіка. – 2008. – № 5. – С. 161. 3. Щодо дотримання банками нормативів обов'язкового резервування : Лист Національного банку України від 31.03.2009 р. № 14-011/1523-4816 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.